

GAZA ETTER KRIGEN - DE PSYKISKE SENSKADENE

Sidsel Gilbert og Svein Haugsgjerd

Psykiatere, Oslo US Aker, Klinikk for psykisk helse

Psykoanalytikere, medlemmer av Norsk Psykoanalytisk Forening

Som tilskuere har vi alle vært vitne til den militære krigen mot Gazas befolkning , og som leger er vi særlig forferdet over de skadene vi vet er påført enkeltmennesker og sosiale institusjoner for lang tid fremover.

To norske leger var pionerer når et gjaldt å dokumentere de psykiske senskadene etter ekstreme, krigsrelaterte opplevelser: Leo Eitinger, selv overlevende fra Auschwitz, og Arne Strøm. Eitinger og Strøm beskrev de KZ-syndromet, Strøm tilsvarende skader hos krigsseilerne. i dag kaller vi disse skadene PTSD (post-traumatic stress disorder).

I dag foreligger det en enorm faglitteratur som belyser disse senskadene. Den aller største delen av litteraturen tar utgangspunkt i Holocaust (1933-45) hvor 6 millioner jøder, 250 000 sigøynere og trolig 15.000 homofile ble drept. Men det er også studier fra overlevende fra Vietnamkrigen, første Gulfkrig, krigen på Balkan og folkemordet i Rwanda samt studier av torturofre fra Latin-Amerika og Midt-Østen.

Mens risikoen for å utvikle PTSD i løpet av livet her i Norge ligger på 1-2 %, viser studier av flyktninger en forekomst mellom 50 og 73 %. Utrygg tilknytning i barndommen og mangel på psykososial støtte øker risikoen for at en akutt PTSD skal utvikle seg til å bli kronisk. De påkjenningene som skaper PTSD gir og parallelt opphav til forandringer i hjernen, forandringer som i stor grad er varige. Symptomene er uttrykk for forandringer i hjernens apparat for å gjenkjenne fare, regulere følelser og mestre stress, for hukommelse og konsentrasjonsevne.

90 % av de som har PTSD vil også utvikle andre psykiske lidelser, hyppigst alvorlig depresjon, generalisert angstlidelse, rusmiddelmisbruk, ustabil eller antisosial personlighetsforstyrrelse. Det ser ut til å være to hovedtyper av psykologisk beredskap som bestemmer hvilke tilleggslidelser som utvikles: den utadrettete (aggresjon, rus) og den innadvendte (skyld, depresjon).

Klassiske PTSD-symptomer er at en blir skvetten, har plutselige, påtrengende og skremmende minner, intense mareritt og følelsesmessig nummenhet. Vi møter ofte mennesker med krigstraumer i psykiatrien i dag. De plages som regel, i tillegg til dette, av søvnforstyrrelser, konsentrasjonsvansker, hodepine, kroppslige smerter, umotiverte sinneutbrudd, angst og depresjon.

For barn som utsettes for massive traumer kan hele deres videre utvikling påvirkes dypt. De kan få konsentrasjons- og lærevansker som gjør det vanskelig å lykkes med skolegang. De kan få alvorlige problemer med å regulere følelser, spesielt sinne. De risikerer også å bli påvirket av at mor og far, om de fremdeles lever, er alvorlig traumatisert og ikke er i stand til å være tilstede for barnet sitt. For barn som i tillegg er blitt fysisk skadet, har mistet synet, ben eller armer, eller fått en hjerneskade, er livsbetingelsene, også psykologisk, radikalt forandret.

Den store forskningen på annen og tredje generasjons etterfølgere etter overlevende fra det jødiske Holocaust viser at skadevirkningene etter massiv traumatisering forplanter seg gjennom flere generasjoner, særlig dersom de utålelige erfaringene ikke bearbeides og forstås både i den enkelte familie og på et samfunnsmessig nivå, eventuelt symbolsk leges (jfr. ”sannhetskommisjonene” i Sør-Afrika). Det har veldig mye å si for mulighetene for å bearbeide skadevirkningene dersom *det som virkelig skjedde* blir offentlig kjent og bekreftet.

Dette som nå er sagt, gjelder mennesker som utsettes for massive, menneskeskapte traumer, enten det er i Asia, Afrika, Amerika eller Europa, i fortid eller nåtid. Det hersker nå krig mange steder i verden, blant annet i Irak, Afghanistan, Gaza, Somalia, Vest-Sudan og Øst-Kongo. Overalt drepes sivile, menn, kvinner og barn i hundrevis og tusenvis. Overalt utvises grusomhet, overalt skjer det ufattelige lidelser, overalt etterlater det enorme psykiske skadevirkninger.

Mennesker er slik at vi kan tåle traumer- opplevelser som overstiger vår evne til å romme sjokket, smerten og tapet traumet påfører. Det blir vanskeligere jo mer hjelpeløse vi er, jo mer umulig det er å komme unna, og jo mindre vi opplever at andre mennesker bryr seg om det som skjer med oss.

Det som heler- som gjør at mennesker - også barn, i stor nød, oppviser en ”resilience”- en evne til å bevare sin livsvilje, sin evne til å søke kontakt og å tro på livet , på andre mennesker

og på en personlig framtid - er det motsatte: at det er noen der å søke tilflukt hos i vår hjelpeløshet, at vi kan søke oss i sikkerhet, og at det nære og det større samfunnet bryr seg og griper inn. Når også disse beskyttelseskraftene rammes, slik som når både de nære nettverkene OG hele samfunnets evne til å håndtere traumene ødelegges av et krigsmaskineri, kan vi få de store og varige skadene, som også forplanter seg videre.

Når vi nå fokuserer på følgene av krigen på Gaza spesielt, er det fordi vi mener at vi som norske borgere har en påvirkningsmulighet, riktignok indirekte, når det gjelder å forhindre at denne krigen blir bakgrunnen for enda flere kriger, med enda mer lidelse som resultat.

Hvorfor protesterer vi nå spesielt mot Israels krigføring i Gaza, og ikke samtidig like sterkt mot krigsherrene i Øst-Kongo? Fordi Israel på en måte er vår nabo, kulturelt og historisk sett. Staten Israel er en del av den vestlige verden, israelerne snakker engelsk som oss, de leser de samme romanene som oss, de hører på den samme musikken, de ser de samme filmene, de har tilgang til de samme avisene og TV-kanalene. Vi bekjenner oss til de samme idealene: likhet for loven, tros- og organisasjonsfrihet, frie valg, like rettigheter for alle mennesker uten hensyn til hudfarge, etnisk herkomst, kjønn eller seksuell legning. Tre fjerdedeler av den faglitteraturen vi leser, er skrevet av jøder, halvparten av det vi leser av skjønnlitteratur, historie og filosofi likeså: Marx og Freud, Hanna Arendt og Noam Chomsky, Amos Oz og Philip Roth, Vår protest er ikke rettet mot jøder. Mange av verdens jøder ikke er tilhengere av staten Israel, bla fordi den likevel ikke behandler alle innbyggere likt. Mange israelske jøder er ikke tilhengere av okkupasjonen, og heller ikke regjeringen Olmert, Barak & Livnis krigføring.

Vi har vokst opp med den sterkeste avsky for nazistenes tilintetgjørelsesleire. Vi har identifisert oss med Anne Frank og Ruth Maier. Vi har som unge trodd på kibbutz-bevegelsen, og akseptert forbindelsen mellom det norske og det israelske arbeiderparti, mellom LO og Histadrut. Først etter 1967 begynte noen nordmenn å oppdage at palestinerne ble behandlet som annenklassens borgere. Teologer, militære, bistandsarbeidere og helsearbeidere har kommet tilbake med opplevelser som har rokket ved den tidlige automatiserte norske sympatien med staten Israel og dens regjeringer.

Fremdeles betrakter vi Israel som naboer i det kulturelle og historiske fellesskap vi kaller ”den vestlige verden”. Fremdeles har vi tro på at når *våre* naboer begår alvorlig urett mot *sine*

naboer, er det vår plikt og rett å si fra. Fremdeles tror vi at gode argumenter kan påvirke den norske opinionen, og at Norges stemme i den internasjonale offentligheten kan gjøre en forskjell. Uten en slik tro er tanken om demokrati blitt meningsløs.

Dagens situasjon har røtter tilbake til utdrivelsen av palestinere i 1948, og okkupasjonen fra 1967. Måten palestinerne på de okkuperte områdene har blitt behandlet på, kan sammenlignes med måten jødene ble behandlet på i det antisemittiske Europa fra 1860-årene av. Sigmund Freud forteller at han som 7-åring fulgte sin far på gaten da en mann som gikk forbi, slo hatten av ham slik at den havnet i søla. Uten et ord ventet Jakob Freud et øyeblikk, bøyde seg, tok opp den sølete hatten og gikk videre med bøyd hode. Sigmund ble rasende og skammet seg over sin far. Dette har palestinerne opplevd utallige ganger ved de israelske check-pointene i 40 år. Ydmykelse, eller på engelsk: humiliation, av latin: humus, = jord. Bli behandlet som man er jord man kan trække på, søle. Den opprinnelig tyske, nå svenske journalisten Cordelia Edvardsson, som satt i Auschwitz som jødisk barn, har engasjert seg for en bedre behandling av palestinerne i okkuperte områder. I et tv-intervju sier hun nettopp- at det hun kjenner som felles for det hun opplevde og det hun er vitne til at palestinerne utsettes for er det som er aller vondest: den daglige ydmykelsen.

Israels mektige krigsmaskin har hittil drept mer enn 1.300 og skadet mer enn 5.300. Men hvor mange av Gazas 1,5 millioner mennesker, halvparten barn, er blitt alvorlig traumatisert? Et sannsynlig tall er 90 %, dvs. 1.350.000 mennesker. Hvor mange utvikler så kronisk, invalidiserende PTSD? Et forsiktig anslag på 60 % betyr 810.000 mennesker, mer enn Oslos befolkning. De minst skadete av disse vil trolig greie å stifte egen familie når de vokser opp. Dette betyr, 25 år fra nå, kanskje 2 millioner barn vokst opp med foreldre med alvorlige psykiske krigsskader. Dette setter denne folkerettsstridige, brutale og uforstandige krigen i et grotesk perspektiv..

Vi vet at en mengde kolleger og andre samfunnsengasjerte og historisk informerte israelere ser det som nå skjer som dypt tragisk, og forstår at det også vil få en nedbrytende effekt på den israelske samfunnsmorale. Men slipper deres stemme gjennom til oss, eller blir de helt overdøvet av regjeringens offisielle talsmenn og -kvinner?

Christopher Browning har dokumentert historien om Reservebataljon 101, bestående av 500 reservepolitimenn fra Hamburg, som 13. juli 1942 fikk beskjed om å drepe den jødiske

befolkningen, en etter en, i landsbyen Josefow nær Lublin. De som ønsket, kunne reservere seg fra å delta. Et dusin ba om å få slippe, mens flere trakk seg da henrettelsene begynte. 400 av bataljonens *helt vanlige menn* drepte 1800 jøder på denne ene dagen.

Nobelprisvinneren Shimon Peres har uttalt at palestinerne ”trenger en skikkelig lærepenge.” Denne lærepengen består blant annet av minst 1.300 drepte i denne ”operasjonen”. Men mens de vanlige mennene fra Hamburg så sine ofre i ansiktet idet de beordret dem om å legge seg ned på bakken, sitter de vanlige unge mennene fra Israel flere hundre meter over bakken når de trykker på avtrekkeren.

Denne 23 dagers ”lærepenge” for det palestinske folket bør også være et signal om å våkne for oss. Krigen på Gaza er også et angrep på de verdiene vår sivilisasjon bekjenner seg til: frihet og likhet for alle mennesker, retten til trygghet, selvbestemmelse og tilgang til sann informasjon. Når den sterkeste trumfer sin vilje gjennom, militært, økonomisk og propagandamessig, på bekostning av byer jevnet med jorden og sivile drept og lemlestet i tusentall, er vi i ferd med å falle tilbake til et barbari vi ellers forbinder med tiden før alle mennesker i alle samfunnslag krevde å bli likeverdige aktører. Heldigvis har regjeringen og de fleste av våre politiske ledere – med ett bemerkelsesverdig unntak – tatt side for menneskeverdet i denne situasjonen når forholdet til våre grunnleggende verdier settes på prøve.

På tross av at vi i Norge har historisk og moralsk ”flaks”, ved ikke å være del av en situasjon som den palestinerne og vanlige israelere har som sin virkelighet, har vi rett og plikt til å vurdere det som skjer, til å ta standpunkt, og til å prøve å støtte de kreftene som kan motvirke den enorme destruksjonen av livsmuligheter og folkehelse for palestinerne i eksil de siste seksti årene, en situasjon som vi mener den israelske staten i hovedsak må ta ansvaret for.

Browning, Christopher: ”Helt vanliga män. Reservbataljon 101 och den slutliga lösningen i Polen”, 1998, Nordsteds, Stockholm

Böhm, Tomas & Suzanne Kaplan: “Hämnd och att avstå från att ge igen” 2006, Natur och kultur, Stockholm

Igra, Ludwig: ”Den tunne hinnan mellan ömhet och grymhet”, 2001, Natur och kultur

Kaplan, Suzanne: “Children in the Holocaust” 2002, Stockholm University

Lindner, Evelin G: "Making enemies. Humiliation and international conflict" 2006, Praeger
Lund, Marie & al: "MTV om behandling og rehabilitering av PTSD", 2008, Center for
Kvalitet, Region Syddanmark
Morris, Benny: "The origin of the Palestinian refugee problem revisited" 2004, Cambridge
Pappe, Ilan: "The ethnic cleansing of Palestine" 2006, Oneworld, Oxford